

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук

Бернадської Ніни Іванівни на дисертацію

Журавської Оксани Валеріївни

**«Дихотомія «реального» й «ірреального» хронотопів як
категоріальна жанрова ознака українського химерного роману 2-ї
половини ХХ ст.»**,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури у спеціалізовану вчену раду

Д. 26.133.03 Київського університету імені Бориса Грінченка

Незважаючи на те, що існує велика кількість досліджень, присвячених роману – найпрезентабельнішому та найпопулярнішому з жанрів епіки, залишається чимало незаповнених лакун, які стосуються створення теоретичної моделі цього жанру. Кандидатська дисертація Оксани Валеріївни Журавської «Дихотомія «реального» й «ірреального» хронотопів як категоріальна жанрова ознака українського химерного роману 2-ї половини ХХ ст.» успішно поєднує два аспекти, актуальні для сучасного літературознавства: з одного боку, уточнюються уже відомі підходи до вивчення українського химерного роману 2-ї половини ХХ століття, а з іншого (і це головне), – систематизується великий і різноаспектний науковий матеріал, присвячений вивченню хронотопу, зокрема, як жанротвірної ознаки роману. Всі ці чинники зумовлюють актуальність і новизну дисертації.

Праця Оксани Журавської концептуальна, інформативна, оригінальна. Широка теоретико-методологічна база дисертації, поєднана із загальними та спеціальними методами дослідження, дозволила авторці висловити слушні міркування про такі теоретичні категорії, як художній час і простір, типи хронотопів, химерний роман.

У вступі чітко сформульовано мету роботи, її новизну, завдання, визначено актуальність, об'єкт і предмет дослідження.

Оскільки осердям наукової рефлексії є хронотоп, то цілком логічно Оксана Журавська у першому розділі детально розглядає його теорію у сучасному літературознавстві («Теорія хронотопу у сучасному літературознавстві»). Дисертантка фахово аналізує основні підходи до вивчення художнього часу й простору у широкому часовому зрізі – від 70-х рр. ХХ століття, коли актуалізувалася відповідна наукова проблематика, зокрема, оприявлена у роботах М.Бахтіна 20-30-х рр., до сьогодні. Оксана Журавська, враховуючи напрацювання попередників, здійснила вдалу спробу розрізнити поняття «часопростір» і «хронотоп». Хоча, підсумовуючи надзвичайно цікаві міркування і різні погляди, звертається до цитати із збірника (рекомендаційного бібліографічного покажчика) «Проблеми часопросторової поетики» (Львів, 2006). На мій погляд, у цьому випадку дисертантка стала заручником власної надзвичайної ретельності в опрацюванні теоретичної джерельної бази дисертації і пошани до авторитетів, що, скажімо, особливо у першому розділі виявилось у значній щільності цитування (наприклад, с. 38, 50, 56 тощо).

Водночас заслуговує на схвалення аналіз дисертанткою критеріїв розрізнення модифікацій художнього часу й простору, а також їх деформацій як основної ознаки хронотопів фантастичного. Не можу не зауважити, що тут Оксана Журавська звертається ще до однієї теоретичної проблеми – проблеми фантастичного, яку узагальнює із притаманною їй науковому підходу надзвичайною уважністю до висновків своїх попередників: максимально охоплено все, що написано з цієї проблеми і дотичне до об'єкту і предмету дослідження дисертації. Принагідно зауважу, що це помітно і в другому розділі, коли у підпункті 2.1. Оксана Журавська робить огляд основних, на її погляд, наукових розвідок з проблем жанрової природи роману (с.66-74).

Повертаючись до першого розділу, зауважу, що в підрозділі 1.3. «Поняття про «ірреальний» хронотоп» дисертантка критично підходить до наукової аргументації своїх попередників. У цьому ж підрозділі

пропонується класифікація хронотопів за опозицією реальний/ ірреальний, відповідно, констатує дисертантка, «на позначення часопросторової структури правдоподібного світу вживаються поняття «побутовий хронотоп», «соціально-побутовий хронотоп», «історичний хронотоп», «біографічний хронотоп» залежно від характеру зображеної реальності. За цією ж логікою, ймовірно, поняттям «ірреальний» можна об'єднати цілу групу хронотопів, різниця між якими зумовлена природою фікції (фантастичний, магічний, містичний, казковий, міфологічний, фольклорний, оніричний тощо). Але визначення цих різновидів пов'язане із проблемою взаємовідношень у різних за жанром творах «реальності» й «фантастичності» (с.59-60). Отож, так непрямо дисертантка визначає поняття «реального» й «ірреального» хронотопів у романі (це є одним із завдань дисертації). Приймаючи таке визначення, зауважу, що, на мій погляд, чітко структуроване трактування цих понять, як і розуміння поняття «периферійний хронотоп», – основоположних для роботи – необхідно було винести у вступ.

У другому розділі дисертації «Жанрові аспекти дослідження химерного роману» здійснено ґрунтовний аналіз жанрової природи цього різновиду великої епічної форми, уточнено поняття «химерності» (як поєднання засобів фантастичного та гумору). Оксана Журавська магістральну лінію свого дослідження слушно доповнює деталями, зокрема, теоретичними міркуваннями, які дотично стосуються завдань дисертації. Так, перспективним на майбутнє є огляд теорій про химерний роман як предтечу постмодернізму в українській літературі. Так само дисертантка логічно згадує про поняття метажанру й мегажанру, коли пише про фантастичне у контексті жанру химерного роману. Цікавим є її спостереження про концептуальні смисли у химерних романах, які розгортаються між двома полюсами світобачення й мислення – міфологічного й філософського. Безумовним позитивом є те, що дисертантка міркує про включення химерного роману в парадигму художньої фантастики через «неможливий» міркуваннями, які стосуються завдань дисертації. Так, дисертантка, зокрема, зауважує, що «химерний роман» є одним з різновидів фантастичного роману.

хронотоп і три способи його творення (утопію, ухронію, ускевію), використовуючи таким чином напрацювання О.Чигиринської. Проте Оксана Журавська слушно приходить до висновку про більш складну структурно-семантичну організацію хронотопу в химерному романі.

Заключним, образно кажучи, сильним акордом є підрозділ 2.3 «Хронотоп-мультиверсум химерного роману як жанротворчий чинник», у якому сформульовано це поняття та охарактеризовано три основні групи периферійних хронотопів – метафізичний, топографічний, психологічний.

У третьому розділі дисертації «Дихотомія «реального» й «ірреального» хронотопів» здійснено фаховий філологічний аналіз романів О.Ільченка «Козацькому роду нема переводу...», Є.Гуцала «Позичений чоловік», В.Земляка «Лебедина згряя», Валерія Шевчука «Дім на горі». В результаті детального дослідження питань модифікації хронотопу випробування, рецепції часу й часовості, «образів-масок» досягнуто, без перебільшення, цілісного уявлення про тексти означених авторів з глибоким проникненням у секрети їхньої творчості, у функціональність використаних хронотопів. На мою думку, така дослідницька оптика дозволила Оксані Журавській з'ясувати домінанти художньої концепції кожного з аналізованих творів, поглибити розуміння їх задуму, жанрової природи. Без перебільшення, це одна із найкращих наукових праць, присвячених сутності химерного роману.

Висновки вповні відображають результати дослідження.

Дисертація Оксани Журавської чітко структурована, змістовна, виконана на високому науковому рівні.

Водночас дозволю висловити окремі міркування з приводу осмисленого дисертанткою матеріалу:

1. можливо, варто було б терміни «реальний» та «ірреальний» хронотопи використовувати без лапок, адже йдеться про умовний світ твору (для порівняння – химерний роман, внутрішній світ художнього твору);

2. у формулюванні теми дисертації простежується надуживання термінами-іменниками, тому «як категоріальна жанрова ознака» можна замінити на «як жанрова ознака» без втрати змісту формулювання;
3. у підрозділі 2.1.2 «Химерний роман як різновид фантастичного твору» дисертантка звертається до напрацювань Д.Куриленко, посилаючись на її статтю 2016 року «Science fiction: ідіостиль ірреального у площині реального», у якій інтерпретується роман О.Ільченка «Козацькому роду нема переводу...» як гумористичне фентезі, а «Лісова пісня» Лесі Українки та «Марко Пекельний» О.Стороженка як фентезі. Цей факт дослідниця лише констатує, а чи поділяє авторка цей погляд? (До речі, Д.Куриленко у 2017 році захистила кандидатську дисертацію «Жанрово-стильова поліфонія прози кін.50-70-х рр. ХХ ст. (на матеріалі роману О.Ільченка «Козацькому роду нема переводу...», діалогії Василя Земляка «Лебедина згряя» та «Зелені млини»).
4. у тексті дисертації використано означення і «жанротворча» і «жанротвірна» функція або ознака. На мій погляд, більш точно – жанротвірна. Правда, мушу бути самокритична – у моїй монографії вжито слово «жанротворча». Після її виходу пройшло 14 років, і я можу сказати: «Semper tiro!»? (До речі, Д.Куриленко у 2017 році

Зрозуміло, що ці міркування не применшують концептуальних ідей дисертації і не впливають на загальну високу оцінку наукового дослідження. Оксана Валеріївна запропонувала оригінальну працю, яка є самостійним дослідженням актуальної проблеми, важливої для літературознавства. Здобуті результати можуть бути використані в освітньому процесі у викладанні курсів теорії літератури та історії української літератури, спецкурсів з теорії роману.

Основні теоретичні положення дисертації вичерпно відображені в наукових публікаціях дисертантки, апробовані на численних міжнародних і

всеукраїнських конференціях. Автореферат цілком відповідає змісту дослідження.

Оксана Валеріївна Журавська запропонувала оригінальну працю, її розвідка є ґрунтовним дослідженням актуальної у теоретичному й практичному аспектах проблеми, розв'язання якої важливе для науки про словесність.

За своєю актуальністю, теоретичним рівнем, новизною постановки і розв'язанням порушених проблем, практичним значенням одержаних результатів дисертація Оксани Валеріївни Журавської «Дихотомія «реального» й «ірреального» хронотопів як категоріальна жанрова ознака українського химерного роману 2-ї половини ХХ ст.» є завершеним дослідженням, важливим для сучасної науки про літературу. Дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ №567 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 та №567 від 27.07.2016 р.).

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор

кафедри історії української

літератури, теорії літератури і літературної творчості

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Зверт

Н.І.Бернадська

ПІАПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА Н
06.10.2016

[Handwritten signature]